

Høyring: Rapport om særfinansiering av små humanistiske fag

Samandrag

Dei underskrivne er noverande eller pensjonerte forskarar ved fleire av dei norske universiteta. Me ser med stor uro på stoda for namnegransking, som er eit av faga som er nemnde i rapporten.

Namnegransking (onomastikk) og særleg stadnamngransking (toponymi) har spela ei viktig rolle i norsk språkvitskap, og det er føresetnaden for å oppfylle krava i lov om stadnamn (1990, sist endra i 2019). Lova legg vekt på at stadnamna er viktige immaterielle kulturminne som skal takast vare på, og fastset at stadnamntenesta skal gje faglege råd om «skrivemåte, namneskikk og namnsetjing» (§ 9). Dette trekkjer òg rapporten fram (s. 11, nedst): «Vern av stedsnavn som reguleres i *Lov om stadnamn* og *UNESCOs konvensjon av 17.10.2003 om vern av den immaterielle kulturarven*, medfører behov for spesialisert språkvitenskapelig kompetanse.» For å oppretthalda slik kompetanse må det finnast undervisningstilbod og verta forska på feltet.

Her er situasjonen likevel dyster, for stadnamngransking har vore under sterkt press ved norske akademiske institusjonar, så sterkt at faget no er meir eller mindre nedlagt. Denne situasjonen gjeld infrastruktur (inkludert innsamling, dokumentasjon og arkivtenester), undervisning (og dermed rekruttering) og ikkje minst forskning. Me kjem tilbake til dei ulike punkta, men oppsummeringa er at det i dag ikkje er eigne stillingar i namnegransking og ikkje faste studietilbod i faget.

Det er diverre ei stor mistyding i rapporten, med di det i samband med stadnamn heiter (s. 12) at «UiB har påtatt seg et nasjonalt ansvar for leksikografi, og integrerer det i sitt miljø i nordisk språk og litteratur». Men leksikografi dreiar seg om ordbøker, ikkje stadnamn, og etableringa av eit leksikografisk fagmiljø ved UiB kjem ikkje stadnamngranskinga til gode. Overføringa av namnesamlingane til UiB har ikkje ført til noka styrking av det akademiske namnegranskingsfaget der. Konklusjonen «[f]aget er dermed ikke utsatt» i rapporten saknar såleis grunnlag.

Rapporten identifiserer stadnamngransking som eit viktig fag for samfunnet. Det er heilt rett. Men når det vert konkludert med at faget ikkje er utsett, byggjer det på ei rein mistyding. Namnegransking er i høgste grad aktuelt for slik særfinansiering som rapporten greier ut.

Utdjuping: Namnegransking er viktig for samfunnet

Lovpålagde oppgåver i forvaltninga

Å ta vare på norske immaterielle kulturminne er viktig i seg sjølv, og forvaltningsoppgåver krev namnefagleg kompetanse. Lov om stadnamn fastset at skrivemåten av

stadnamn skal byggja på nedervd lokal uttale og følgja rettskrivingsprinsippa for norsk, samisk eller kvensk, alt etter kva språk namnet er på. For å utføra desse lov-pålagde oppgåvene trengst det spesialistar med omfattande fagkunnskap, som atter føreset at det vert forska og undervist i faget.

Lov om stadnamn (§ 9) fastset at «stadnamntenesta» skal gje faglege råd om alle sider ved stadnamn: skrivemåte, namneskikk og namnsetjing. Dette ansvaret er delt mellom Språkrådet (norske og kvenske namn) og Sametinget (samiske namn). For å fylla desse oppgåvene nemner desse institusjonane opp rådgjevarar og namnekonsulentar, og dei er då avhengige av at det finst fagfolk å rekruttera. I tillegg treng Kartverket som vedtaksorgan tilsette med namnefagleg kunnskap. Også ute i kommunane bør det vera flest mogleg med slik bakgrunn. I dag er det stor skilnad på kor fagleg sterke dei stadnamnansvarlege i dei ulike kommunane er, noko som viser att i kvaliteten på den delen av arbeidet med stadnamn som kommunane har ansvar for. Forvaltninga treng altså personar med slik fagkunnskap, og dei må verta utdanna ein stad.

Arkivsituasjon og fagleg tilrettelegging

Dei lovpålagde forvaltningsoppgåvene krev tilgang på grunndata, dvs. innsamling og registrering av nye namn og vedlikehald av eksisterande samlingar og arkiv. Kunnskap om lokale stadnamn er viktig i mange former for lokalhistorisk verksemd. I eigedomsdokument frå 1800-talet og tidlegare er det lokale stadnamn som er nytta som referanse, og då formulert slik at avsendaren føreset at referansen er kjend for mottakaren. Desse realitetane har konsekvensar: Dersom ein ikkje får arkivert stadnamna i ei stadfesta form, vil mykje av innhaldet i lokalhistoriske dokument ikkje lenger vera forståeleg for komande generasjonar.

Mange lokale lag og organisasjonar har i det siste fått støtte frå Språkrådet for å samla inn namnemateriale (pengar til dette vart løyvt direkte i statsbudsjettet for 2019), men slike samlingar må sikrast og leggjast vitskapleg til rette av fagfolk for å vera fullgode utgangspunkt for forskning, forvaltning, undervisning og formidling. Det krev spesialisert fagkompetanse. I Noreg har me hatt stadnamnarkiv ved fleire av universiteta, men etter som dei fagleg tilsette har forsvunne, har namnesamlingane vorte stua vekk og til dels vorte utilgjengelege. Mykje av materialet er no samla i Språksamlingane i Bergen, men der er det avgrensa ressursar til å gjera det tilgjengelege for dei som treng det.

Populærvitskapleg formidling

Det kan òg peikast på den store folkelege interessa for namn, som til dømes kom fram i NRK-serien *Nomino*. Fleire av underskrivarane held populærvitskaplege føredrag som trekkjer mange tilhøyrarar. Folk er interessert i å høyra om og få innsikt i den verda som namnegranskinga opnar opp for. Formidling er rekna som ei kjerneoppgåve for universiteta ved sida av forskning og undervisning. Skal denne formidlinga vera forskingsbasert, må det faktisk verta forska på fagfeltet. Stoppar den faglege aktiviteten og utviklinga, tørkar formidlingskjelda inn.

Konklusjon: Viktig fag for samfunnet

Namnegransking er eit viktig fag som samfunnet treng kunnskap i, slik også rapporten kjem fram til. Og den heilt grunnleggjande premissen for at dette samfunnsbehovet kan støttast, er at det vert forska og undervist i faget, slik at kunnskapen vert ført vidare.

Utdjuping: Namnegransking som akademisk fag

Avvikling av eit tradisjonelt fag

Namnegransking har vore ein sentral del av norsk språkvitskap. Dei eldste språkminna våre er stadnamn, og frå 1800-talet og framover vart stadnamnegransking viktig for å gje stadnamna ei norsk skriftform som spegla opphav og lokal uttale i staden for dei ofte mistolka og forvanska skrivemåtane som var innførte i dansketida.

Det vart forska og undervist i namnegransking ved alle dei gamle universiteta (Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø), nokre av dei nye (særleg Agder og Stavanger) og nokre høgskular (særleg Volda). Ved Universitetet i Oslo var namnegransking ei tid organisert som eige institutt med opptil seks fagleg tilsette; no er det éin att (ein personnamngranskar) ved Institutt for lingvistiske og nordiske studiar, og han går av i år. Også ved dei andre institusjonane har dei fagleg tilsette med namnegransking som spesialfelt gått av utan å verta erstatta, slik at det knapt nok er tilsette att ved dei akademiske institusjonane som har (eller ser) namnegransking som ei viktig oppgåve. Faget risikerer å verta fagleg akterutsegla og ikkje i stand til å levera den aktuelle fagkunnskapen som trengst. Det står rett og slett i fare for å forsvinna som akademisk disiplin.

Avvikling av undervisningstilbodet

Parallelt med bortfallet av øyremerkte stillingar i namnegransking har emnetilboda i faget vorte nedlagde. Det finst ikkje lenger faste studietilbod i namnegransking, korkje person- eller stadnamn, ved norske universitet. Det kan sporadisk verta gjeve tilbod om enkeltemne, men det er då opp til einskildpersonar med namnefaglege interesser, og dei er det altså stendig færre av. Slike kurs har gjerne trekt bra med studentar, så interessa er der. Men slike sporadiske tilbod er tilfeldige og personavhengige, så dei kan lett falla bort. Faste undervisningstilbod er naudsynte for å halda ved like og formidla eksisterande fagkunnskap, vinna ny kunnskap, og ikkje minst for å rekruttera nye fagfolk på området.

Avvikling av forskning

Som i alle vitskaplege disiplinar må kunnskapen om stadnamn vera forskingsbasert. Det krev aktive forskarar. For å rekruttera forskarar må det undervisast i faget. Det må det òg for å sikra at det finst fagfolk med namnefagleg kompetanse utanfor universitetssektoren for å utføra lovpålagde forvaltningsoppgåver som krev innsikt i

stadnamn. Som me har vist ovanfor, er namnegransking som eige fag meir eller mindre avvika, og dermed vert rekrutteringssituasjonen kritisk på alle nivå.

Er stadnamngransking eit utsett fag?

Rapporten konkluderer (s. 12) med at stadnamngransking ikkje er utsett fordi «UiB har påtatt seg et nasjonalt ansvar for leksikografi, og integrerer det i sitt miljø i nordisk språk og litteratur.» Men leksikografi er læra om ordbøker og det å laga sjølve ordbøkene, og dei færreste ordbøker tek med stadnamn. Leksikografi er eit viktig og utsett fag i eigen rett, men må haldast åtskild frå namnegransking. Den oppbygginga av eit leksikografisk fagmiljø som har skjedd ved UiB, særleg knytt til revisjonen av *Bokmåls-* og *Nynorskordboka*, har såleis ingenting med namnegransking å gjera. Jamvel om Språksamlingane ved UiB har fått overført namnesamlingane som tidlegare var ved UiO, har det ikkje følgt med ressursar til å driva undervisning og forskning, knapt nok til å leggja arkivmaterialet til rette og gjera det tilgjengeleg for slik bruk. Overføringa av samlingane har såleis ikkje fått følgjer for namnegransking som forskings- og undervisningsfag ved UiB.

Konklusjon: Situasjonen er kritisk

Sett frå universitetshald er situasjonen for stadnamngransking kritisk. Jamvel om faget bidreg med kunnskap som er kulturhistorisk viktig og naudsynt for forvaltninga, er det fare for at heile fagtradisjonen vil døy ut. Det vil gjera Noreg kulturelt fattigare, og det vil gjera det umogleg å utføra lovpålagde forvaltningsoppgåver på fagleg tilfredsstillande vis. Det er ingen tvil om at det trengst særlege rådgjerder for å sikra faget, til dømes gjennom ei ordning med særskild finansiering av fag som elles ikkje greier seg i den marknadsstyrte modellen for universitetssystemet. Det er å vona at denne høyringa munnar ut i slike tiltak.

Underskrivarar

Prof. Gunnstein Akselberg	Universitetet i Bergen
Prof. Ivar Berg	NTNU – Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet
Førsteam. Vidar Haslum	Universitetet i Agder
Førsteam. Botolv Helleland	Universitetet i Oslo
Prof. Inge Særheim	Universitetet i Stavanger